

## FÖRVALTNINGSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 1/2005 rd

### Regeringens proposition med förslag till lagar om dödförklaring och om ändring av 6 § lagen om beräkning av laga tid

#### INLEDNING

##### *Remiss*

Riksdagen remitterade den 11 maj 2004 en proposition med förslag till lagar om dödförklaring och om ändring av 6 § lagen om beräkning av laga tid (RP 82/2004 rd) till förvaltningsutskottet för beredning.

##### *Sakkunniga*

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Tuomo Antila, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Kimmo Hakonen, inrikesministeriet
- regeringsråd Tuulikki Haikarainen och regeringsråd Marja-Liisa Partanen, social- och hälsovårdsministeriet
- överinspektör Johanna Hervonen, Riksåklagarämbetet
- utvecklingschef Juha Lempinen, Befolkningsregistercentralen

- förvaltningschef Pirjo Valkama-Joutsen, Centralen för undersökning av olyckor
- häradsskrivare Lauri Haikarainen, magistraten i Helsingfors
- häradsskrivare Kimmo Luojus, magistraten i Tavastehus
- avdelningsdirektör Tarja Honkanen, Helsingfors tingsrätt
- direktör Lea Mäntyniemi, Finska Försäkringsbolagens Centralförbund
- styrelsemedlem, tingsrättsdomare Mikko Saleva, Tingsrättsdomarna rf.

Skriftligt utlåtande har lämnats av

- Ålands landskapsregering
- Kyrkostyrelsen
- Dataombudsmannens byrå
- Länsstyrelsen i Södra Finlands län
- Finlands kommunförbund
- Åklagarämbetet i Helsingfors härad
- Suomen Henkikirjoittajayhdistys ry
- Suomen Syyttäjähdistys ry.

#### PROPOSITIONEN

I propositionen föreslås att lagstiftningen om dödförklaring revideras. Regeringen föreslår att lagen om dödförklaring av år 1901 upphävs och ersätts av en ny lag med samma namn.

Bestämmelserna om kriterierna för dödförklaring ska göras tidsenliga. Det ska bli möjligt att ansöka om dödförklaring av en försvunnen per-

son omedelbart efter försvinnandet i fler situationer än nu. Också i de fall då ansökan om dödförklaring kan göras först efter en väntetid, ska väntetiderna bli väsentligt kortare än enligt gällande lag. I fråga om dödförklaring på initiativ av en folkbokföringsmyndighet som görs i syfte

att uppdatera uppgifterna i befolkningsdatasystemet, höjs åldersgränsen från 90 till 100 år.

Enligt förslaget skall en enskild persons ansökan om dödförklaring av en försvunnen behandlas av tingsrätten, precis som nu. Däremot föreslås att behandlingen av sådana ärenden där dödförklaring sker i syfte att uppdatera befolkningsdatasystemet överförs från tingsrätterna till magistraterna.

Det föreslås även att förfarandet i dödförklaringsårenden revideras. I ärenden som behandlas av tingsrätterna ska kallelseförfarandet bli effektivare. Vid behandlingen av ärenden där dödförklaring sker i syfte att uppdatera befolkningsdatasystemet är målet att bättre säkerställa rättssäkerheten för de personer dödförklaringen

gäller. Därför får lagen bestämmelser om utredningsskyldighet och delgivningsskyldighet för magistraterna.

I lagförslaget ingår också bestämmelser om finska myndigheters internationella behörighet i ärenden som gäller dödförklaring, om tillämplig lag och om erkännande av beslut om dödförklaring som har meddelats i en främmande stat. De finska myndigheternas internationella behörighet utökas till att utöver finska medborgare också omfatta personer, vars sista kända boningsort eller hemvist fanns i Finland.

I propositionen ingår en teknisk justering i lagen om beräkning av laga tid.

Lagarna avses träda i kraft ungefär tre månader efter att de har antagits och blivit stadfästa.

## UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

### *Allmän motivering*

#### *Allmänt*

I propositionen föreslår regeringen att lagen om dödförklaring (15/1901) revideras i grunden. Regeringen föreslår en helt ny lag med samma namn, där föråldrade bestämmelser ses över på flera punkter.

Med dödförklaring avses ett på lag grundat beslut att en försvunnen person anses ha avlidit. Tanken är att undanröja den rättsliga osäkerhet kring försvunna personer i situationer då det är befogat att anta att en försvunnen person är död.

Ärenden som gäller dödförklaring kan delas upp i två grupper, dels dödförklaring som ligger i någon enskilds intresse (beslut av tingsrätten), dels dödförklaring för att uppdatera befolkningsdata (beslut av magistraten). Dödförklaring på grund av enskilt intresse avser i första hand att maken eller maken samt arvingar till en försvunnen person hos tingsrätten kan ansöka om att personen ska dödförklaras av person-, familje- och kvarlåtenskapsrättsliga orsaker. Dödförklaring i syfte att uppdatera befolkningsdata görs däremot på initiativ av myndigheterna, dvs. magistraten. Därmed kan uppgifter om dödsfallet införas i fråga om personer som sannolikt är

döda utan att myndigheterna har blivit underrättade om dödsfallet eller någon enskild har haft behov av att anhänga om dödförklaring.

Syftet med den nya lagen är att minska de negativa effekterna för de anhöriga när ett beslut om dödförklaring av en försvunnen person drar ut på tiden, i den mån det är möjligt med avseende på den försvunna personens rättssäkerhet. I detta syfte förkortas väntetiderna enligt den gällande lagen beroende på situationen till ett respektive fem år. Dessutom regleras kriterierna för väntetiden på ett år så att domstolarna får större prövningsrätt än enligt den gällande lagen. Dessutom utökas bestämmelserna om dödförklaring utan väntetid. I detta sammanhang bör det noteras att de anhörigas sorgearbete både försvåras och fördröjs av att de måste vänta på ett beslut om dödförklaring.

Propositionen innefattar också bestämmelser om skyldighet att återbära egendom om en dödförklarad person är vid liv eller har avlidit vid någon annan tidpunkt än på den i beslutet fastställda dödsdagen och detta till exempel påverkar arvskiftet.

Vidare har lagen bestämmelser som ingår i den internationella privaträtten. De gäller finska myndigheters internationella behörighet i ären-

den som gäller dödförklaring, tillämplig lag och erkännande av beslut om dödförklaring som har meddelats i en främmande stat. Enligt utskottets uppfattning behöver bestämmelserna inte tillämpas särskilt ofta. Men när de ska tillämpas kan det i enskilda fall vara fråga om mycket komplicerade och mångfacetterade fall.

I lagen om dödförklaring finns ingen bestämmelse om att ett beslut om dödförklaring ska antecknas i befolkningsdatasystemet, utan registreringsskyldigheten utgår från befolkningsdatalogstiftningen. Den föreslagna lagen gäller i huvudsak endast de villkor och förfaranden som hänför sig till att en person dödförklaras. De rättsliga verkningarna av dödförklaring framgår av 2 §. Den som dödförklarats med stöd av paragrafens 1 mom. anses ha avlidit på den i beslutet fastställda dödsdagen, om inte något annat visas. Villkorssatsen i bestämmelsen anger att det antagande om en persons död som uppkommit i och med ett beslut om dödförklaring upphävs om det kan visas att personen i fråga lever. En i befolkningsdatasystemet registrerad oriktig uppgift om dödsdagen utplånas eller korrigeras med iakttagande av 29 § i personuppgiftslagen (523/1999) och 14 a § i befolkningsdatalogen (507/1993).

#### *Dödförklaring genom domstolsbeslut*

Med stöd av den nya lagen kan ansökan om dödförklaring av försvunna personer göras utan väntetid i fler fall än i dagsläget. Ett krav är att den försvunna personen vid försvinnandet varit med om en olycka som orsakat omedelbar livsfara eller befunnit sig i någon annan liknande situation, och det inte finns anledning att anta att personen har räddats. I motsats till den gällande lagen ska dödförklaring utan väntetid inte längre kräva att en försvunnen person har varit med om en olycka (till exempel eldsvåda eller explosion) där offrens kroppar har förstörts.

Väntetiderna förkortas avsevärt i de fall då en dödförklaring kan göras först efter en väntetid. Väntetiden på tre år i den gällande lagen motsvaras i den nya lagen av en väntetid på ett år och väntetiden på tio år av en ny väntetid på fem år. Den kortaste väntetiden på ett år kan tillämpas

om en person försvunnit under omständigheter där han eller hon har utsatts för livsfara eller om det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och övriga omständigheter är mycket sannolikt att personen är död.

Anhörigas ansökningar om dödförklaring av försvunna personer, också ansökningar på grundval av ett privaträttsligt intresse, behandlas av tingsrätten precis som enligt den gällande lagen. Behandlingen i tingsrätten blir snabbare genom att kallelseförfarandet förenklas och kallelsetiden förkortas. Om en försvunnen person kan dödförklaras utan väntetid behövs ingen kungörelse i officiella tidningen. I övrigt räcker det med en kungörelse mot tre på varandra följande enligt den gällande lagen. Besluten om dödförklaring behöver inte heller kungöras i officiella tidningen enligt den nya lagen.

Utskottet påpekar att den nya lagen kommer att tillämpas på alla ärenden som avgörs efter att lagen trätt i kraft, oavsett om en person har försvunnit före eller efter att lagen har trätt i kraft. Detta innebär samtidigt att antingen 3 §, som gäller dödförklaring utan väntetid eller 4 § 2 mom. som tillåter dödförklaring efter ett års väntetid sannolikt kan tillämpas på de flesta finländare som försvann i naturkatastrofen i Asien. Enligt den nya lagen ska dödförklaring av försvunna personer bedömas utifrån tillgänglig utredning särskilt i varje enskilt fall. I synnerhet i samband med storolyckor kan det uppstå situationer när det trots räddningsarbete och sökande är uppenbart att försvunna personer inte längre kommer att hittas vid liv, även om deras kroppar kanske hittas eller identifieras. För klarhetens skull konstaterar utskottet att en person kan dödförklaras på de villkor som nämns i 3 eller 4 § även om det är möjligt att kroppen senare hittas eller identifieras.

Lagförslaget räknar också med situationer då flera personer kan ha försvunnit vid en och samma olycka. Bestämmelserna tillåter exempelvis en gemensam anhållan om dödförklaring av flera personer som försvunnit i katastrofen i Sydostasien, men de närstående är på intet sätt skyldiga att delta i en gemensam ansökan.

*Dödförklaring genom magistratsbeslut*

Genom reformen överförs handläggningen av myndighetsinitierade ärenden för dödförklaring i syfte att uppdatera befolkningsdata från tingsrätterna till magistraterna. Samtidigt upphör de allmänna åklagarnas uppdrag att inleda den här typen av ärenden.

På grund av att den genomsnittliga livslängden blivit längre höjs åldersgränsen för dödförklaring i syfte att uppdatera befolkningsdata från 90 till 100 år. Med stöd av den nya lagen dödförklarar magistraterna årligen på eget initiativ alla som överskridit åldersgränsen och varit försvunna i minst fem år.

Tanken är att de dödförklarade personernas rättssäkerhet bättre ska tillgodoses med hjälp av myndighetsinitierad dödförklaring. Med andra ord försöker man i adekvat omfattning försäkra sig om att levande personer inte dödförklaras. Enligt den föreslagna lagen ska magistraten inhämta den utredning som skäligen kan fås och som visar att personen kan vara vid liv. Dessutom ska magistraten underrätta maken och minst en av släktingarna samt offentliggöra en kallelse i officiella tidningen minst tre månader före den dag som berörda parter senast ska anmäla sig.

*Ikraftträdande och uppföljning*

Enligt propositionen ska den reviderade lagstiftningen träda i kraft ungefär tre månader efter att den har godkänts och blivit stadfäst.

Utskottet menar att den nya lagen om dödförklaring bör sättas i kraft genast efter att den har godkänts av riksdagen.

Det är angeläget att regeringen följer upp hur den nya lagstiftningen tillämpas och fungerar, påpekar utskottet.

*Detaljmotivering***1. Lag om dödförklaring**

*7 §. Vem som får ansöka om dödförklaring.* Enligt förslaget får ansökan om dödförklaring göras av den försvunna personens make eller ar-

vinge eller av den vars rättigheter kan vara beroende av dödförklaringen. De har också rätt att fullfölja en ansökan som gjorts av någon annan.

I motiven till propositionen påpekar regeringen dessutom att parter i registrerade partnerskap enligt 8 § 4 mom. i lagen om registrerat partnerskap (950/2001) jämföras med makar i äktenskap.

Utskottet påpekar att det kan förekomma situationer då andra närstående till en försvunnen person kan behöva anhålla om dödförklaring trots att ett beslut om dödförklaring inte nödvändigtvis spelar någon rättslig roll för dem. Till exempel närstående till personer som försvunnit i olyckor kan vilja ha en dödförklaring av emotionella skäl. I detta sammanhang bör det också noteras att Finlands evangelisk-lutherska kyrka följer en praxis som kräver ett beslut om dödförklaring innan en försvunnen person kan jordfästas i sin frånvaro.

Utskottet föreslår att 7 § ändras till att också "annan närstående" har rätt att ansöka om dödförklaring. Med annan närstående avses till exempel maken, en fosterförälder eller ett fosterbarn till den försvunne. Också till exempel syskon kan betraktas som närstående.

*8 §. Hörande.* Paragrafen föreskriver att berörda parter ska ges tillfälle att bli hörda. Ett av de främsta syftena med bestämmelsen är att säkerställa att en person som är anmäld försvunnen de facto är försvunnen och att han eller hon vid tillämpning av 4 § har varit försvunnen den föreskrivna väntetiden.

Enligt 5 § inleds ett ärende som gäller dödförklaring genom en ansökan hos tingsrätten. Därför är 8 kap. i rättegångsbalken tillämpligt i dessa fall. Vid behandlingen av ansökningsärenden gäller vad som bestäms om behandling av tvistemål, föreskriver 8 kap. 13 § i rättegångsbalken. Därmed tillämpas bl.a. 17 kap. 8 § i rättegångsbalken. Där sägs att domstolen självmant får besluta om att bevisning ska läggas fram. I den här typen av mål där förlikning inte är tillåten är rätten att skaffa fram bevisning inte begränsad i lag.

Med hänvisning till det ovanstående framhåller utskottet att domstolen redan med stöd av

rättegångsbalken självant kan besluta inhämta kompletterande utredning i ärenden som gäller dödförklaring. För tydlighetens skull föreslår utskottet att 8 § får ett nytt informativt 3 mom. som föreskriver att tingsrätten i förekommande fall kan höra polisen eller någon annan myndighet med anledning av ansökan. Självfallet begränsar regleringen inte domstolens möjlighet att med stöd av rättegångsbalken besluta att bevisning ska läggas fram.

16 §. *Kallelse och delgivning av den.* Paragrafen föreskriver om kallelse och delgivning av den före en dödförklaring. Paragrafens 1 mom. gäller kallelsens innehåll, 2 mom. delgivning genom så kallad enskild delgivning och 3 mom. delgivning genom så kallad offentlig delgivning.

Vid utfrågningen av de sakkunniga framfördes synpunkten att offentlig delgivning är onödig åtminstone när maken eller någon släkting har fått en kallelse som avses i 16 § 2 mom. Enligt uppgifter till utskottet ansågs offentlig delgivning nödvändig vid beredningen av propositionen. Detta motiverades med att rätten att bli hörd enligt 21 § 2 mom. i grundlagen måste säkerställas också vid myndighetsinitierat förfarande för dödförklaring. Utskottet menar att offentlig delgivning kan frångås när delgivning enligt förfarandet i 16 § 2 mom. kunnat tillämpas. Följaktligen föreslår utskottet att den första meningen i 16 § 3 mom. ändras som följer: *Om personen i fråga inte har en i 2 mom. avsedd adress, en make, släkting eller intressebevakare skall kallelsen (utesl.) delges genom offentlig delgivning i den ordning som föreskrivs i 62 § förvaltningslagen (434/2003).*"

18 §. *Fastställande av dödsdag.* Som dödsdag ska magistraten fastställa den 1 januari det år som börjar efter det att det gått hundra år sedan en försvunnen person föddes och fem år sedan personen veterligen senast var vid liv.

Enligt uppgifter till utskottet var principen vid beredningen av propositionen att dödsdagen fastställs rutinmässigt av magistraten för att den inte ska behöva aktivt utreda omständigheterna i varje enskilt fall. Tanken är att det myndighetsi-

nitierade förfarandet för dödförklaring ska förenklas. Om magistraten i samband med en utredning enligt 15 § eller med anledning av hörande enligt 16 § får så tillförlitlig information om en persons död att uppgiften kan registreras i befolkningsdatasystemet i enlighet med 5 c § i befolkningsdataförordningen (886/1993) behöver personen inte dödförklaras. I sådana fall tillämpas inte 18 §.

Det kan förekomma att till exempel en släkting som delgivits kallelse inte kan lägga fram tillförlitlig information om en försvunnen persons död men har sannolika bevis för den faktiska tidpunkten för dödsfallet. I sådana fall är det befogat att den sannolika dödsdagen kan fastställas som dödsdag vid dödförklaringen. Samtidigt bör det noteras att ett tillägg om detta i lagen inte är en skyldighet för magistraten att själv aktivt inhämta utredning om när en person sannolikt har avlidit.

Med hänvisning till det ovanstående föreslår utskottet att 18 § 2 mom. kompletteras med en ny mening enligt följande: *"Om det på grund av de omständigheter som framkommit går att fastställa den dag då personen sannolikt har avlidit, skall dock den dagen fastställas som dödsdag."*

28 §. *Magistratens rätt att få upplysningar.* Enligt paragrafen är myndigheterna och vissa andra skyldiga att vid myndighetsinitierad dödförklaring lämna de uppgifter till magistraten som är nödvändiga för magistratens tjänsteutövning enligt 3 kap.

Utskottet föreslår att formuleringen preciseras på följande sätt: *"Statliga och kommunala myndigheter samt andra offentligrättsliga samfund, Folkpensionsanstalten, Pensionsskyddscentralen och (utesl.) pensionsanstalter (utesl.) samt offentliga och privata producenter av (utesl.) social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster är utan hinder av sekretessbestämmelserna skyldiga att på begäran utan avgift lämna magistraten upplysningar som den behöver vid skötseln av den uppgift som nämns i 3 kap. för att reda ut om en person lever eller är död."*

**2. Lag om ändring av 6 § lagen om beräkning av laga tid**

Utskottet föreslår att lagförslaget godkänns utan ändringar.

**Förslag till beslut**

Med stöd av det ovan anförda föreslår förvaltningsutskottet

*att lagförslag 2 godkänns utan ändringar och*

*att lagförslag 1 godkänns med ändringar (Utskottets ändringsförslag).*

**Utskottets ändringsförslag****1.**

## Lag om dödförklaring

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1 kap.                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 8 §                                                                                                                                                    |
| <b>Allmänna bestämmelser</b>                                                                                                                                                                                                                                                                   | <i>Hörande</i>                                                                                                                                         |
| 1 och 2 §<br>(Som i RP)                                                                                                                                                                                                                                                                        | (1 och 2 mom. som i RP)<br><i>Tingsrätten kan i förekommande fall höra polisen eller någon annan myndighet med anledning av ansökan. (Nytt 3 mom.)</i> |
| 2 kap.                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                        |
| <b>Dödförklaring genom beslut av domstol</b>                                                                                                                                                                                                                                                   | 9—11 §<br>(Som i RP)                                                                                                                                   |
| 3—6 §<br>(Som i RP)                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                        |
| 7 §                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 3 kap.                                                                                                                                                 |
| <i>Vem som får ansöka om dödförklaring</i>                                                                                                                                                                                                                                                     | <b>Dödförklaring genom beslut av magistrat</b>                                                                                                         |
| Ansökan om dödförklaring får göras av den försvunna personens make, ( <i>utesl.</i> ) arvinge eller någon annan närstående eller av den vars rättigheter kan vara beroende av dödförklaringen. Var och en av dessa personer har också rätt att fullfölja en ansökan som gjorts av någon annan. | 12—15 §<br>(Som i RP)                                                                                                                                  |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                | 16 §                                                                                                                                                   |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <i>Kallelse och delgivning av den</i>                                                                                                                  |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                | (1 och 2 mom. som i RP)<br><i>Om personen i fråga inte har en i 2 mom. avsedd adress, en make, släkting eller intressebe-</i>                          |

*vakare skall kallelsen (utesl.) delges genom offentlig delgivning i den ordning som föreskrivs i 62 § förvaltningslagen (434/2003). Magistraten skall offentliggöra kallelsen i någon månads första nummer av den officiella tidningen senast tre månader före den bestämda dagen.*

17 §  
(Som i RP)

18 §

*Fastställande av dödsdag*

(1 mom. som i RP)

Som dödsdag skall fastställas den 1 januari det år som börjar efter det att det gått hundra år sedan personen föddes och fem år sedan personen veterligen senast var vid liv. *Om det på grund av de omständigheter som framkommit går att fastställa vilken dag personen sannolikt avled, skall denna dag dock fastställas som dödsdag.*

19 §  
(Som i RP)

4 kap.

**Återbäring av egendom**

20—22 §  
(Som i RP)

5 kap.

**Bestämmelser som hör till området för den internationella privaträtten**

23—26 §  
(Som i RP)

6 kap.

**Särskilda bestämmelser**

27 §  
(Som i RP)

28 §

*Magistratens rätt att få upplysningar*

Statliga och kommunala myndigheter samt andra offentligrättsliga samfund, Folkpensionsanstalten, Pensionsskyddscentralen och (utesl.) pensionsanstalter (utesl.) samt offentliga och privata producenter av (utesl.) social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster är utan hinder av sekretessbestämmelserna skyldiga att på begäran utan avgift lämna magistraten upplysningar som den behöver vid skötseln av den uppgift som nämns i 3 kap. för att reda ut om en person lever eller är död.

29—31 §  
(Som i RP)

**FvUB 1/2005 rd — RP 82/2004 rd**

Helsingfors den 3 februari 2005

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Matti Väistö /cent  
vordf. Veijo Puhjo /vänst  
medl. Sirpa Asko-Seljavaara /saml  
Nils-Anders Granvik /sv  
Lasse Hautala /cent  
Rakel Hiltunen /sd  
Hannu Hoskonen /cent  
Esko Kurvinen /saml  
Lauri Kähkönen /sd

Kari Kärkkäinen /kd  
Rosa Meriläinen /gröna  
Lauri Oinonen /cent  
Heli Paasio /sd  
Satu Taiveaho /sd  
Tapani Tölli /cent  
Ahti Vielma /saml  
ers. Valto Koski /sd.

Sekreterare var

utskottsråd Ossi Lantto.